

Διδάσκων: Αθανάσιος Μαρβάκης ¹ marvakis@eled.auth.gr	Α.Π.Θ., Π.Τ.Δ.Ε. Ακαδημαϊκό έτος 2020/2021
--	---

Κοινωνική ψυχολογία και εκπαίδευση

Αφετηρία

Ακόμα κι όταν δεν βλέπουμε το σχολείο – ως το πιο γνωστό παράδειγμα μιας οργανωμένης εκπαιδευτικής πρακτικής - απλά ως μια αμιγώς θετική δημόσια υπηρεσία (ή “λειτουργήμα”) που απλά παρέχει το “αγαθό της εκπαίδευσης”, καταλήγουμε συνήθως να προσεγγίζουμε το σχολείο ως ένα «σύστημα» ή ως ένα «μηχανισμό» ο οποίος επιτελεί μια σειρά από αντιφατικές λειτουργίες στην κοινωνία. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται αλλά και στηρίζει αναπόφευκτα μια τεχνοκρατική αντίληψη η οποία, παρ’ όλες τις δηλώσεις περί ουδετερότητάς της, δεν μπορεί παρά να βλέπει τα ζητήματα του σχολείου μέσα από μια μονομερή γραφειοκρατική οπτική.

Στο μάθημα αυτό θα διευρύνουμε την οπτική μας και θα προσεγγίσουμε το σχολείο ως ένα ζωντανό *κοινωνικό χώρο* μέσα στον οποίο δρουν, εργάζονται και επομένως δημιουργούν και δημιουργούνται μια σειρά από διαφορετικά υποκείμενα.

Με βάση αυτήν την προσέγγιση, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους/τις εκπαιδευτικούς το γεγονός ότι ο κοινωνικός χώρος «σχολείο» αναπόφευκτα παράγει, αφενός, διαφορετικές κατηγορίες υποκειμένων και τις μεταξύ τους σχέσεις, και, αφετέρου, παράγεται και ο ίδιος από τις δραστηριότητες των υποκειμένων αυτών. Ο κοινωνικός χώρος «σχολείο» και τα υποκείμενα που εμπλέκονται σε αυτόν ή εντάσσονται σε αυτόν δημιουργούν και *ταυτόχρονα* δημιουργούνται μέσα από τις μεταξύ τους σχέσεις. Δεν αποτελούν δύο ξεχωριστές οντότητες που στη πορεία τους ενδεχομένως να σχετίζονται μεταξύ τους, αλλά είναι εξ αρχής διαλεκτικά συνυφασμένες. Συνεπώς το «σχολείο» είναι ταυτόχρονα παραγωγός και προϊόν κοινωνικών πρακτικών μέσω των οποίων δομείται μια σημαντική κοινωνιακή αντίφαση: η αντίφαση ανάμεσα στην «ανάγκη για μόρφωση» (δηλ. στην ανάπτυξη των υποκειμένων) και στην «ανάγκη για εξουσία» (δηλ. στην αναπαραγωγή των σχέσεων και δομών της κοινωνίας).

Ωστόσο, η εφικτή οργάνωση αυτής της αντίφασης δεν «δια-τάζει» (δεν καθορίζει) ολοκληρωτικά τις ενέργειες των (διαφορετικών) υποκειμένων σε ένα διπολικό «είτε-είτε» (π.χ. είτε μόρφωση και προσωπική ανάπτυξη, είτε αναπαραγωγή της εξουσίας), αλλά η ίδια η αντιφατικότητα συγκροτείται μέσα σε/από ένα διαλεκτικό μίγμα, γεγονός που σημαίνει ότι στην πρακτική των υποκειμένων ενυπάρχουν «και το ένα και το άλλο». Η κοινωνική οργάνωση αυτής της αντίφασης – π.χ. ως κοινωνικός χώρος «σχολείο» - επιφυλάσσει για τα εμπλεκόμενα υποκείμενα πάντα ένα *διττό πρόσωπο*: επιφυλάσσει τόσο περιορισμούς, όσο και ευκαιρίες, θέτει εμπόδια αλλά παρέχει και διευκολύνσεις, ανοίγει δυνατότητες στα υποκείμενα, αλλά και πραγματοποιεί αποκλεισμούς. Τα υποκείμενα έχουν συνεπώς, αφενός, δικούς τους *καλούς λόγους* για να συμμετέχουν σε αυτόν τον κοινωνικό χώρο, αφετέρου όμως, πρέπει να αντιμετωπίσουν και *επιβολές*.

¹ Γραφείο: 9^{ος} όροφος, Νο. 908 - τηλέφωνο: 2310-991296

Σκοποί

Σκοπός του μαθήματος είναι να συμβάλει στον προβληματισμό που έχει αναπτυχθεί στην κοινωνική ψυχολογία πάνω στη «μικροφυσική» και στη «μικροπολιτική» της αντιφατικής καθημερινότητας που χαρακτηρίζει τους εκπαιδευτικούς χώρους, π.χ. το «σχολείο». Παράλληλα, το μάθημα αποσκοπεί να πραγματοποιήσει «μικρο-τομές» σ' αυτή την καθημερινότητα. Θα ανιχνεύσουμε δηλαδή τη διαλεκτική μέσα στις πρακτικές των διαφορετικών υποκειμένων αυτού του κοινωνικού χώρου. Θα επικεντρωθούμε σε δύο στόχους:

Πρώτον, θα ασχοληθούμε με την κατανόηση, κατάδειξη και διερεύνηση των (νοητικών και «χειροπιαστών») *συγκρούσεων* μέσα στις (και μέσα από τις) οποίες, για παράδειγμα, ο/η εκπαιδευτικός οι μαθητές/-τριες ως υποκείμενα πρέπει να δράσουν, πρέπει να παραμείνουν ικανά για δράση, και παράλληλα πρέπει να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους.

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Πώς νοηματοδοτούν τα υποκείμενα (π.χ. εκπαιδευτικοί ή μαθητές/-τριες) αυτόν τον κοινωνικό χώρο; Τι σημαίνει π.χ. «σχολείο» - και συμμετοχή σε αυτό - για τα διάφορα εμπλεκόμενα υποκείμενα;
- Ποιες πρακτικές αναπτύσσουν τα υποκείμενα (π.χ. οι εκπαιδευτικοί ή οι μαθητές/-τριες) για να αντιμετωπίσουν τις αντιφατικές απαιτήσεις/δυνατότητες του κοινωνικού χώρου «σχολείο», να αναπτύξουν και να αρθρώσουν τη δική τους «φωνή» (το φάσμα εδώ φτάνει από τη συμμόρφωση έως τις διάφορες μορφές αντίστασης);
- Ποιοι διακριτοί Λόγοι (discourses) αρθρώνονται γύρω και μέσα στους κοινωνικούς χώρους εκπαίδευσης, π.χ. το «σχολείο»; Από ποιους/ποιες; Με ποιες συνέπειες και για ποιον/ποια;

Δεύτερον θα ασχοληθούμε με την κατανόηση, κατάδειξη και διερεύνηση των *προϊόντων* του εκπαιδευτικού, π.χ. σχολικού, καθεστώτος και της δράσης των υποκειμένων.

Ενδεικτικά ερωτήματα:

- Τι δημιουργούν και τι αποκτούν, αλλά και τι «πληρώνουν» τα εμπλεκόμενα υποκείμενα στους εκπαιδευτικούς χώρους, π.χ. στο σχολείο, μέσα από τη συμμετοχή τους σε αυτούς τους κοινωνικούς χώρους;
- Ποιες κοινωνικές ομάδες δημιουργούνται μέσα σε/από έναν εκπαιδευτικό χώρο, πώς και με ποιες συνέπειες για τα υποκείμενα; (π.χ. πετυχημένοι & αποτυχημένοι);
- Ποιες «εντάσεις» αντανακλώνονται αλλά και αποκρύπτονται πίσω από τις σχολικές «φιγούρες», για παράδειγμα, του «ήσυχου αλλά μέτριου μαθητή» ή του «αυστηρού αλλά καλού δασκάλου»;

Μέθοδοι διδασκαλίας & αξιολόγηση

Το μάθημα έχει εργαστηριακό χαρακτήρα και περιλαμβάνει: διαλέξεις, συζητήσεις με απώτερο στόχο τη διατύπωση ερωτημάτων προς περαιτέρω διερεύνηση, επιτόπια έρευνα, συμμετοχή και συνεργασία γύρω από τη διερεύνηση ενός συγκεκριμένου θέματος και γραπτή παρουσίασή του.

Πιθανές θεματικές ενότητες

«Το σχολείο δεν είναι αυτό που φαίνεται, αλλά ούτε και κάτι άλλο!» ή

«Το σχολείο έχει πολλά αφεντικά και πολλούς υπηρέτες» ή

«Το σχολείο δεν είναι μόνο μέρος της λύσης, αλλά αποτελεί επίσης και μέρος του προβλήματος που θέλει να επιλύσει»

1. Διαφορετικές προσεγγίσεις
 - περιγραφή των προνομιακών ερευνητικών θεματικών, των μεθοδολογικών αρχών, των «κενών» και των αντιφάσεων τους, ...
 - a. κυρίαρχες, γραφειοκρατικές προσεγγίσεις (Backman & Secord, Ulich, ...)
 - b. micro-politics (Ball, Blase, Tor-Vidar ...)
 - c. παραγωγική εξουσία και πειθαρχία (Foucault, Σολομών, ...)
 - d. κοινωνικός χώρος - κοινωνικά υποκειμένα (Lefebvre, ...)
2. Χωροταξική υλικότητα του σχολείου
 - a. Χώρος, αρχιτεκτονική, θέση στην πόλη, δημόσιο/ιδιωτικό, ποιοι μαθητές/δάσκαλοι, πόροι και δικτύωση - πώς αυτά οργανώνουν (προτρέπουν και αποτρέπουν) τη δράση των υποκειμένων (π.χ. Σολομών, ...)
3. Η διαφορετικότητα & ανισότητα στο σχολείο έναντι της α-πρόσωπης και ισοπεδωτικής ομογενοποίησης
 - a. Κοινωνικό φύλο: π.χ. πώς κατασκευάζονται & κατασκευάζουν τα υποκειμένα τις διαφυλικές σχέσεις και τον εαυτό τους ως έμφυλα άτομα μέσα από τη δράση τους στο σχολείο; πώς «υποβοηθούνται» σ' αυτό π.χ. από τα σχολικά βιβλία; (Πολίτης, J. Nespor, L. Archer ...)
 - b. Ταξικότητα
 - c. Σωματικές διαφορές & ανισότητες
 - d. Γεωγραφικές, εθνοτικές, πολιτισμικές κ.α. «ομαδοποιήσεις» και «ενοσιολογήσεις» στο σχολείο - π.χ. «νεανικές υποκουλτούρες» - π.χ. «καλοί» - «κακοί» - «άσχημοι» μαθητές/-τριες («σπασίκες», «φυτά»)
4. Τα διαφορετικά δρώντα υποκειμένα του σχολείου - με την διαφορετική οπτική τους
 - Τι σημαίνει, τι είναι «σχολείο» γι' εμάς;
 - Τι κερδίζουμε και τι χάνουμε/πληρώνουμε στο σχολείο;
 - Τι δουλειά κάνουμε στο σχολείο;
 - a. Μαθητευόμενοι, διδάσκοντες, διοικητικοί (Διευθυντές, Υπουργείο, Τοπική Αυτοδιοίκηση), πολιτικοί, συνδικαλιστές, ερευνητές / επιστήμονες (π.χ. Π.Τ.Δ.Ε.), γονείς, ...
 - b. Τεχνικοί/επιστάτες, κυλικειάρχες, καθαριστές/-στριες, γείτονες, ...
5. Κοινωνικές πρακτικές στο σχολείο
 - a. Εσωτερική οργάνωση στο σχολείο - του σχολείου
π.χ. ποιες είναι οι «μονάδες», οι «λειτουργικές» κ.α. «ενότητες» του σχολείου; ποιες διαφορετικές «αρμοδιότητες» έχουν μεταξύ τους;
π.χ. οι σχέσεις στη μονάδα «τάξη» (σχέσεις ιεραρχίας, φιλίας, σχέσεις «λειτουργικές»): τί τις χαρακτηρίζει; πώς διατηρούνται; πώς οργανώνουν τη δράση μας;

- b. ο Λόγος του σχολείου: πώς μιλάμε στο σχολείο; ποιες πρακτικές συνέπειες έχει αυτός ο λόγος; (π.χ. Rogers, ...)
- μεταξύ μαθητών/-τριών - στο μάθημα, στο διάλλειμα, εκτός σχολείου (θεματικές, τρόποι, είδη Λόγου, στρατηγικές Λόγου) - π.χ. Edwards, Mehan, Mercer ...
 - μεταξύ διδασκόντων και μαθητευόμενων - π.χ. Edwards, Mehan, Mercer...
 - συμβολισμοί (π.χ. γκράφιτι & εικόνες: έκφραση ή/και αντίσταση;), τελετές στο σχολείο (McLaren)
 - Αναλυτικά προγράμματα, σχολικά βιβλία, ...
- c. ο Λόγος για το σχολείο - πώς μιλάμε για το σχολείο;
- Δημόσιος Λόγος, π.χ. MME και άλλα media-προϊόντα
 - Στρατευμένος Λόγος, π.χ. μαθητικά συμβούλια, συνδικαλιστικός Τύπος διδασκόντων, πολιτικές συλλογικότητες, σύλλογοι γονέων
 - «Συμβουλευτικός Λόγος» (π.χ. για τους γονείς)
 - Λογοτεχνικός Λόγος (π.χ. νεανική λογοτεχνία)
 - Βιοματικός Λόγος (ποια θέματα «θίγονται», πώς, σε ποιον απευθύνονται ...)
 - ο ημερολόγια που κρατούνε κάποιοι/κάποιες
 - ο Ποιες συμβουλές θα δίνετε σε νεότερα αδέρφια/φίλους
 - α) για να περάσουν καλά στο σχολείο,
 - β) για να περάσουν καλά το σχολείο;
6. Κοινωνικά ζητήματα στο σχολείο και η διπλή τους «κατασκευή»
- ως Διαδικασία με την οποία συγκεκριμένες πράξεις ονομάζονται π.χ. ως «βία» αλλά και στη βάση αυτή μετά
 - ως ειδικός Λόγος π.χ. για τη «βία» - και όχι π.χ. για την «αντίσταση»
- a. Βία στο σχολείο (π.χ. Αρτινοπούλου, ...)
- Ποιος ορίζει το τί είναι «βία», και τί όχι; Τίνος «οπτική» καταλαμβάνεται;
 - Πώς εξηγείται το φαινόμενο αυτό;
 - Πώς «φαίνεται»/κατασκευάζεται το σχολείο μέσα από μια τέτοια εξήγηση;
 - Ποιες «λύσεις» προτείνονται από αυτή την εικόνα - ποιες «προκύπτουν» - ποιες αποφεύγονται; από ποιον;
- b. Επιτυχία & αποτυχία στο σχολείο, του σχολείου – εικόνες, συμβολισμοί και χαρακτηριστικά του καλού/κακού δασκάλου /μαθητή
- c. «Προβληματικές» συμπεριφορές στο σχολείο, τιμωρικές πρακτικές (π.χ. «κάπνισμα» ως μορφή αντικοινωνικής συμπεριφοράς - βλ. π.χ. Α. Γκότοβος)
- d. Συγκρούσεις και διλήμματα στο σχολείο - ποιο είναι το διακύβευμα;
- e. Οι «Άλλοι» στο σχολείο - ποιες ομάδες «παράγονται» ως οι «Άλλοι» και πώς;
7. Αντίσταση στο σχολείο: πώς καθορίζεται, ποιος καθορίζει το τί είναι αντίσταση και τί όχι; (π.χ. καταλήψεις, ...)
- a. Ποιες μορφές μπορούμε να διακρίνουμε: Ατομική - παθητική - ενεργητική - Αυθόρμητη - Οργανωμένη
 - b. Με ποια «απεύθυνση»: Αυτό-αναφορική (π.χ. ως ψυχοσωματικό σύνδρομο, ως «γινάτι», ως «άρνηση», ...) - απευθυνόμενη σε αποδιοπομπαίους τράγους - απευθυνόμενη στους «υπεύθυνους»
 - c. Συνέπειες της αντίστασης: μακροπρόθεσμα και μικρο-πρόθεσμα (π.χ. Willis, ...)